Covid-19 Salgınının Kırgızistan Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi

The Impact of the Covid-19 Outbreak on the Banking Sector of Kyrgyzstan

Prof. Dr. Metin Bayrak (Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan)
Asst. Prof. Dr. Dastan Aseinov (Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

In the literature, the impact of the COVID-19 pandemic has been compared to the Great Depression of the 1930s, World War II, the 2008 Global Financial Crisis, or natural disasters. The COVID-19 outbreak has deeply affected the economies of countries. Almost every country has endeavored to implement remedial and precautionary packages in a way to overcome the effects of the epidemic with minimum damage in this process. As a result of the limitations and constraints applied according to this crisis, there is an economic crisis. The aim of this study is to research the impact of the COVID-19 outbreak on the banking sector of Kyrgyzstan. The comparative analysis in this study will be carried out using data on the pre-pandemic and pandemic periods of the banking sector. Our results show that the COVID crisis has negatively impacted the Kyrgyz banking sector, mainly in the form of problem loans. The COVID-19 pandemic did not create a serious problem in the form of a lack of liquidity and depreciation of capital. Based on our analysis, the acceleration of the digital transformation of the banking system can be indicated as a positive effect of the pandemic.

1 Giriş

COVID-19 salgınının yayılmasını azaltmak için hükümetler maske, mesafe, temizliğe uyma gibi kuralların yanı sıra bazı iş kollarındada farklı mesai uygulamasına gidilmesi gerektiği konusunda öneri ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. COVID-19'a yönelik uygulanan politikalar dünya genelinde ekonominin tüm alanlarını etkilemiştir. Kriz önlemleri çerçevesinde uygulanan sınırlamalar sonucunda banka müşterilerinin finansal durumunun zayıflaması bankacılık sektörü kredi portföyündeki bozulmalara yol açmıştır. Sorunlu kredilerdeki artışlar da banka varlıklarının likiditesini, sermayesini ve kredileme faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Bu değişimler sonucunda ortaya çıkan gelir açıklarının finansmanı için nakit ihtiyacı şirketler için finansal bir şok oluşturmuştur (Almeida, 2021; Demmou vd., 2021).

Bu süreçte bilhassa Finans sektörü ve bankalardan, ihtiyaç duyulan likiditeyi sağlama ve şoku absorbe etme görevinin üstlenilmesi beklenmiştir. Merkez bankaları ve hükümetler tarafından iktisadi ve finansal şokların olumsuz etkisini azaltma doğrultusunda tedbirler alınmış, yürürlüğe konulan muhtelif politikalar kapsamında reel sektörün desteklenmesi ön plana çıkarılarak kredileme şartları yumuşatılmıştır. Bu kapsamda sağlanan banka kredilerinin ileri dönemlerde varlık kalitesinin azalması ve sektörde istikrarsızlığa neden olabileceği söylenmekte, kriz döneminde bankacılık sektöründe biriken sorunlar ve kırılğanlıkların sonradan yeni bir finansal krize neden olabileceği öne sürülmektedir (Kerimkulova vd., 2021; Stanová, 2021). Bununla birlikte krizin bankacılık sektöründe dijitalleşme sürecinin hızlandırılması yönünde olumlu etkisinin olabileceği belirtilmektedir (Beybur ve Çetinkaya, 2020).

COVID-19 salgınının olumlu ve olumsuz etkileri göz önüne alındığında salgın döneminde alınan önlemlerin bankacılık sektörü üzerindeki net etkisinin ne olacağı hususu büyük ölçüde belirsizlik göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Covid-19 salgınının Kırgızistan Bankacılık sektörü üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada Kırgızistan bankacılık sektörüne ait finansal ve iktisadi göstergeleri kapsayan veri seti kullanılmış, 2020-2021 dönemi verileri kullanılarak önceki dönemler ile karşılaştırma yaklaşımı izlenmiştir.

COVID-19 salgınının olumsuz etkisinin Dünya Finansal Krizi, bölge ve ülkedeki siyasi krizler, bankacılık sektöründeki kurumsal yetersizlikler, petrol, temel gıda fiyatları ve döviz kurundaki dalgalanmalar gibi istikrarsızlıkların yarattığı etkiler ile benzer nitelikte etkiler gösterdiği tespit edilmiştir.

2 Kırgızistan Ekonomisi, Bankacılık Sektörü ve Pandemi Süreci

Finansal sistemdeki istikrar sürdürülebilir iktisadi gelişmenin önemli bir unsurudur. Dolayısıyla genel ekonomi ve finans sektörünün birlikte ele alınması gerekmektedir. Dünya Bankası ülkeleri kişi başına düşen gelir düzeyine göre sınıflandırmaktadır. Düşük gelirli ülkeler, alt- orta gelirli ülkeler, üst-orta gelirli ülkeler ve yüksek gelirli ülkeler.

Kırgızistan ekonomisi alt-orta gelirli ülke grubunda yer alan, dış şoklara karşı açık küçük bir ekonomidir. Soviyet döneminde sosyalist kuralların geçerli olduğu ekonomi 1991 yılından itibaren kazanılan bağımsızlıkla birlikte

piyasa ekonomisini uygulamaya geçirip henüz geçiş dönemini tamamlayamamış ekonomi olarak nitelendirilebilir. Kırgızistan ekonomisi tarım, hidroelektrik enerji ve turizm sektöründe önemli potansiyele sahiptir.

31 Aralık 2020 itibariyle Kırgızistan'da 312 şubesi olan 23 ticari banka faaliyet göstermektedir. Bunlardan 3'ü kamu bankası ve 11 bankanın sermayesinin %50'den fazlası yabancı sermayeden oluşmaktadır (KCMB, 2021a). Kırgızistan bankacılık sektörünün 1996 yıllarında oligopolistic yapıda olduğu belirtilmesine (WB, 1996:7) rağmen, son yıllarda tekelleri rekabete sahip olduğu belirtilmektedir. (İlimbek uulu, 2014). Banka kredileri için uygulanan faiz oranlarının ve talep edilen teminatların ve banka varlıklarının likidite düzeyinin yüksek olması Kırgız bankacılık sektöründeki eksik rekabeti belirli ölçüde yansıtmaktadır (Tovar-García & Kozubekova, 2016).

2020 yılı itibariyle Kırgızistan finansal sektörüne ait varlıkların %89'u, kredilerin %87'si bankacılık sektörüne aittir (Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi, 2021). Diğer bir ifade ile ülkede banka temelli bir finansal sistem mevcuttur. Fakat, 1991'de başlatılan geçiş süreci döneminde Kırgızistan bankacılık sektöründe yaşanan krizler ve yetersizlikler bu sektörün gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Sektörün ekonomideki finansal aracılık fonksiyonunu göreceli olarak düşük düzeyde gerçekleştirdiği söylenebilir (Vorobey, 2015; Teodoru & Blancher, 2020).

Kırgızistan'da COVID-19 ile ilgili önlemler 24 Mart 2020'de başlatılmıştır. COVID-19 salgınının yaygınlaşmasını önleyici tedbirlerin alınması ekonominin tüm alanlarını derinden etkilemiştir. Ancak, tedbirler kapsamındaki sınırlandırmalar koşullarında hesaplaşma ve likidite sağlama açısından diğer sektörlerden farklı bir konumda olmasından dolayı, Kırgızistan'daki bankacılık kurumlarının faaliyetlerine devam etmelerine imkan sağlanmıştır. Belki de bundan dolayı COVID-19 krizinin ilk aşamaları bankacılık sektörü için büyük ölçüde olumsuz etkiler oluşturmamıştır (Kulińska-Sadłocha vd., 2020:32). Bu dönemde hem bankalar hem de banka müşterileri kısa dönemli bir kriz olacağı beklentisi ile yedek kaynaklarını kullanmışlardır. Bununla birlikte diğer sektörlerdeki müşterilerinin iktisadi faaliyetlerinin sınırlandırılması bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Mayıs ayında hasta sayısının azalması ile önlem ve kısıtlamaların kaldırılması hasta sayısında artışlara neden olmuş, başlamıştır. Vaka sayısındaki hızlı artışlar Temmuz 2020'ye kadar devam etmiştir. Temmuz 2020 sonrası dönemde banka kredi müşterilerinin finansal ve iktisadi durumlarının kötüleşmesi sonucunda banka varlıkları kalitesinde bozulmalar gözlemlenmiştir.

3 COVID-19 pandemisinin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Pandemi öncesi dönem yıllık göstergeler bazında 2000-2020 dönemi olarak ele alınmıştır. Bankacılık sektörünün COVID-19 salgınına ne durumda karşıladığı ortaya koymaya çalışılmıştır. Daha sonra COVID-19 salgınının bankacılık sektörü üzerindeki etkisi 2019-2021 dönemi çeyrek verileri ile incelenmiştir.

3.1 İktisadi Daralma, Enflasyon, Döviz Kuru ve İşçi Gelirleri

2020' yılı GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar, bütçe açığı, dış borç, yoksulluk gibi ekonomik gösterge değerleri 2018-2019 yılları değerleri ile kıyaslandığında pandeminin olumsuz etkisinin önemli boyutlarda olduğu gözlenmektedir (WB, 2021). 2020' yılı reel GSYİH' değeri 2019' a göre %8.6 azalma kaydetmiş ekonomide yaşanan bu daralma hem pandeminin bariz göstergesi hemde siyasi krizin işaret fişegi olarak algılanmıştır. GSYİH' da yaşanan küçülme ya da daralma hizmet sektörünün %17, sanayi sektörünün %7 daralmasından kaynaklanmıştır.

Kırgızistan ekonomisi ve buna bağlı olarak finans sektörü yoğun ticari ilişkiler yaşanan ülkelerde ortaya çıkan siyasi ve iktisadi gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmektedir (Mitra, 2010; Alvarez, 2015). Kırgızistan Ekonomisi Çin, Rusya ve Kazakistan ekonomilerinden önemli ölçüde etkilenen küçük bir ekonomi konumundadır (Ruziev & Majidov, 2013). Bu ülkelerde vuku bulan iktisadi ve siyasi gelişmeler Kırgızistan ekonomisini etkilemekte; bu etkinin bariz neticeleri bankacılık sektöründe görülmekte; gıda, enerji fiyatlarında dalgalanmalara neden olmakta, yurt dışında çalışan işçi gelirlerindeki azalma döviz piyasasında istikrarsızlıklara sebebiyet vermektedir (Mitra, 2010; Ruziev & Majidov, 2013), (Dabrowski, 2015a), (Jenish ve Kyrgyzbaeva, 2012:20; Cheng vd., 2013:35).

Kırgızistan'da tüketilen malların büyük kısmı Çin, Rusya ve Kazakistan'dan ithal edilmektedir. 2008-2019 yılları arasındaki dönemde ülke toplam ithalatının %32'si Rusya'ya ve %27,5'i Çin'e aittir. 2016-2019 döneminde Çin'in toplam ithalat içindeki payı %36'ya ulaşmıştır. Kırgızistan'ın imalat ve sanayi sektörleri az gelişmiş ve düşük gelirli bir ülkedir. Dolayısıyla ülke ekonomisi daha ucuz ve taşımacılık açısından da avantajlı olan Çin mallarına ve petrol ve gıda ürünlerinde de Rusya ve Kazakistan'a bağımlı hale gelmiştir (Mogilevskii, 2019). Bu bağımlılık COVID-19 pandemi döneminde sınırların kapatılması ile daha belirgin hale gelmiştir. Ülke içinde fiyatlardaki önemli ölçüde artışların başlıca sebebi de sınırların kapatılması olmuştur.

Yeni koronavirüsün Çin'den yayılmaya başlaması ve buna karşı alınan önlemler Çin'den malların ithalatını dahada zorlaştırmıştır. Bunun neticesinde 2020'de ise Çin'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı %20'ye kadar azalmıştır. Nominal olarak 2019'da 1,7 milyar ABD dolardan 2020'de 0,7 milyara kadar düşmüştür. (KCMB, 2021). Büyük kısmı Çin ile bağlantılı olduğundan tedarik zincirindeki önemli kesintiler fiyatlardaki artışlara sebep olmuştur. 2020 yılı içinde %3.2-%9.7 arasında değişen ve yıllık ortalaması %6.3 düzeyinde oluşan enflasyon oranı da düşük gelirli banka müşterilerinin durumunu olumsuz etkileyerek sorunlu krediler üzerinde baskı oluşturmıştır.

Kırgızistan’da tüketilen temel gıda ve petrol ürünlerinin büyük kısmının ithal edildiği Rusya ve Kazakistan ekonomileri dünya petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki değişimlerden ve jeopolitik gerilimlerden ölçüde etkilenmektedir. Bundan dolayı dünya petrol ve gıda fiyatlarındaki istikrarsızlıklar Rusya ve Kazakistan ekonomileri üzerinden Kırgızistan ekonomisini dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Bu istikrarsızlıkların Kırgızistan’daki olumsuz etkileri daha çok döviz kurundaki ve fiyatlardaki dalgalanmalar şeklinde görülmektedir. Dünya ortalama Brent petrol fiyatları, Rusya’dan gelen işçi gelirlerinin GSYİH’ya oranı ve ABD doları nominal döviz kuru ortalamasının yıllara göre değişimi Şekil 1.’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Petrol fiyatları, işçi gelirleri ve döviz kuru Kaynak: KCMB (2021), The U.S. Energy Information Administration (2021)

Rusya; Kırgızistan’la olan büyük ticaret hacmi ve Kırgızistan işçi gelirlerinde büyük paya sahip olması hasebiyle Kırgız döviz piyasasını yakından etkilemektedir. Diğer bir ifade ile Kırgızistan’daki kur değişimleri büyük ölçüde dışsal kaynaklıdır. 2009’da Dünya Finansal krizi, 2015’te de Ukrayna-Rusya İlişkileri ve Dünya petrol fiyatlarındaki düşüşler Rus rublesinin değer kaybına neden olmuştur. Pandemi döneminde petrol fiyatlarındaki düşüşler ve sermaye kaçışlarının olumsuz etkileri de benzer sonuçlara sebep olmuştur (Monaghan, 2020). Şekil 1’de petrol fiyatlarındaki düşüşler ve döviz kurundaki artışlar neticesinde Kırgızistan işçi gelirlerde azalmalar olduğu görülmektedir. Rusya döviz piyasasındaki değişimler sonucunda Kırgızistan’da meydana gelen döviz kurundaki artışlar gelir kaynağı ulusal para cinsinden olan banka müşterilerinin finansal durumunu kötüleştirmiştir.

Ülke GSYİH’nın %30’unu oluşturan ve %98’i Rusya’dan gelen işçi gelirlerindeki değişimler de ülke ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir (IFC, 2021; KCMB, 2021). COVID-19 pandemi döneminde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik engeller Kırgızistan ekonomisini daha fazla bağımlı hale getirmiştir. 2020’ yılında Rusya kaynaklı işçi gelirlerinin ABD doları cinsinden hacminde yaşanan küçük çaplı azalma gözlemlenmiştir. 2020’de pandemi koşullarında petrol ürünlerine talebin azalması sonucunda Kırgızistan GSYİH’ındaki azalmalara karşı işçi gelirlerinin ABD doları cinsinden nominal hacminin önceki yıla göre az ölçüde azalması 2020’de incelenen orandaki artışa sebep olmuştur.

2008’den itibaren ABD doları değerindeki istikrarlı artışlar mevduat sahiplerinin de ulusal para mevduatları yerine yabancı para mevduatları tercih etmelerine neden olmuştur. Bankaların kredi portföyünde döviz cinsinden kredilerin (dolarizasyon) payının yüksek olması durumunda ulusal paranın döviz karşısında değer kaybetmesi kredi riskinin artmasına neden olmaktadır (Božović vd., 2009; Ivanović ve Božović, 2011). 2014 yılının sonunda ve 2015 yılının birinci çeyreğinde dolar kurundaki keskin yükselme (Schenkkan, 2015) sonucunda yabancı para cinsinden banka kredisi olan müşterilerin finansal durumunun zayıflaması kredi riskini artırmıştır. Bu tür piyasa riskinden kaynaklanan kredi riskinin önlenmesi amacıyla 15 Nisan 2015 tarihli KCMB Yönetim Kurulu Kararı alınmıştır. Bu karara istinaden gelirlerinin büyük kısmı döviz cinsinden oluşan müşterilere sağlanan “yeterli düzeydeki” ve “gözetim altındaki” krediler için ayrılması gereken KKK’ların oranları, sırasıyla 2,5 ve 7,5’e kadar yükseltilmiştir. Bu ve diğer düzenlemeler sonucunda yabancı para mevduatların payı 2015’te %69’dan 2019’da %39’a kadar azalmıştır (Şekil 2.).

Şekil 2. Bankacılık Sektörü Kredi Portföyü ve Mevduatlarının Dolarizasyonu *Kaynak: KCMB (2021b)*

Dış şokların yanı sıra ülke içindeki siyasi istikrarsızlıklar da ülke ekonomisini ve bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle 2010'daki siyasi istikrarsızlıkların bankacılık sektörü ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri göstergelerden görülebilmektedir.

Pandeminin yanı sıra 4 Ekim 2020'deki parlamento seçimleri ile ilgili orataya çıkan siyasi kriz ülke ekonomisini ve bankacılık sektörünü daha da zor durumda bırakmıştır. Ekim 2020'deki siyasi istikrarsızlık ekonomide ve bankacılık sektöründe belirsizlik ve risk kaynağını oluşturarak pandeminin olumsuz etkisini ağırlaştırmıştır. Önemli etkeni COVID-19 pandemisi olduğu düşünülen bu siyasi kriz bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Bankaların kapanması pandemi sonrası yeniden canlanmaya başlayan kredileme ve diğer bankacılık işlemlerindeki aksamalara yol açmıştır. Siyasi krizin ardından meydana gelen sermaye kaçıışı ülke içinde döviz kurundaki artışlara neden olmuştur. Döviz kurundaki artışlar da sorunlu kredilerdeki artışlara yol açmıştır.

3.2 COVID-19'un Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Üzerindeki Etkileri

Pandeminin ve önceki dönemlerdeki krizlerin bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkisi sorunlu kredilerdeki değişimler vasıtasıyla açıklanabilir. 1990'larda başlatılan kapsamlı iktisadi reformlara rağmen bankacılık sisteminde gözetim, denetim, düzenleme ve kurumsal yönetim ile ilgili yetersizlikler 2000'lerin başına kadar devam etmiştir. Bu sorunların yanı sıra 1998'de ortaya çıkan Rusya ekonomik krizinin olumsuz etkileri Kırgızistan bankacılık sektöründe istikrarsızlığa yol açmıştır (Golodniuk, 2005). Bu istikrarsızlığın sonuçlarını Şekil 3.'te 2001-2003 dönemindeki sorunlu kredilerdeki artışlar yansıtmaktadır.

Şekil 3.'te önceki yıllarda da sorunlu kredilerde artış yaşandığı gözlenmektedir. Küresel Finansal Kriz ve ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlığın olumsuz etkileri 2010'da sorunlu kredilerin payını son 20 senedeki en yüksek değerine ulaştırmıştır. Sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı 2019'da %8 iken 2020 yıl sonu itibarıyla %10.5'e ulaşmıştır. Başka bir deyişle bankacılık sektöründe sorunlu krediler önceki yıla göre %31.25 artmıştır.

Pandemi döneminde bankacılık kredilerinin ulusal para ve ABD doları cinsinden nominal hacimlerinde artış gözlemlenmiştir. 2009-2011 döneminde ise bankacılık sektörü kredi portföyü nominal hacmindeki azalma göz önüne alındığında pandemi döneminde sorunlu kredilerin daha büyük oranda arttığı söylenebilir.

Kırgızistan Hükümeti, KCMB ve uluslararası kuruluşlar tarafından özel sektöre ve özellikle KOBİ'lere sağlanan yumuşak kredilerin, sübvansiyonların ve mali desteklerin (Mamıto, 2021; UN, 2021; UNDP-ADB, 2021) sorunlu kredilerin azaltılmasında katkısı olmuştur. Pandeminin bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkisi esas olarak sorunlu krediler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, düzenleyici otoriteler de sorunlu kredilerdeki artışlara karşı önlemler almaktadırlar.

Şekil 3. Kırgızistan Bankacılık sektöründe karlılık, likidite, sermaye ve sorunlu krediler **Kaynak:** NBKR (2021b)

Kırgızistan'da bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve gözetimi esas olarak Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. COVID-19 salgınının bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik KCMB ve KC Hükümeti tarafından bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. (NBKR, 2021:60). Merkez Bankası tarafından ilk düzenleme 18 Mart 2020 tarihli kararnamedir.

Yasal çerçeveye göre ticari bankalar kredilerin geri ödenebilirliği ve kalitesine göre kredileri alt grupta tasnif etmek ve her grubun kategorisine göre farklı ölçüde karşılık ayırmak zorundadırlar. Ticari bankalar “normal”; “yeterli düzeydeki”; “gözetim altındaki” krediler; “substandart”; “şüpheli” krediler ve kredi kayıpları için sırasıyla kredi tutarının %0; %2; %5; %25; %50 ve %100’ünü zorunlu karşılık ayırmakla yükümlüdür. COVID-19 etkisiyle kalitesi azalması sonucunda alt kategoride yer alan krediler için bankaların daha fazla karşılık ayırmaları gerekir.. Karşılıkların ayrılması pandemiden kaynaklanan olağanüstü bir durum arz etsede yinede bankaların finansal ve likidite durumunu zayıflatıcı etki yapacaktır.

Bu tür olumsuz beklentilerin vuku bulma endişesine karşılık 18 Mart 2020 tarihli Merkez Bankası Kararnamesi uyarınca sorunlu krediler ile ilgili düzenlemeler yumuşatılmıştır. Pandeminin etkisi altında ortaya çıkan kredi kalitesindeki bozulmalardan dolayı bankalara kredileri alt kategoride sınıflandırmama ve dolayısıyla karşılıkları ayırma zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca, Kararnameye istinaden COVID-19 etkisi altında meydana gelen gecikmeler Kredi Bilgi Merkezi (bürosu) veri tabanında COVID-19 ile ilgili durum olduğu açıklanarak belirtilmiş, böylece gelecek dönemlerde müşterilerin kredi geçmişinin sorgulanması durumunda kredi notunun olumsuz olması önlenmiştir. Bu tür düzenlemelerin sorunlu kredilerin yönetimini zorlaştırabileceği konusunda endişeler mevcuttur. (Teodoru & Blancher, 2020).

Ticari bankaların ve diğer finansal kurumların müşterilerinin kredi ödemelerini en az 3 aylık süreye erteleme imkanı sağlanması gerektiği önerilmiştir. Kararnameye göre müşterilere kredilerin anapara ve tahakkuk edilen faiz tutarlarının ödemelerini erteleme imkanı sağlanmıştır. Fakat faiz tahakkuku devam ettirilmiş, sadece faiz ödemeleri ertelenmiştir. Ayrıca, kredi ödemelerindeki gecikmelerden dolayı veya kredi anlaşmasındaki değişimlerden dolayı bankaların müşterilerine ceza, yaptırım veya komisyon uygulamaları yasaklanmıştır. Bu hüküm ile pandemi döneminde bankalar müşterilerinin düzenli kredi ödemelerini teşvik etme araçlarını kaybetmiş oldular. 29 Ağustos 2020 itibarıyla bu imkandan yararlanmak üzere 200000 müşterinin 80 milyar som’dan fazla tutardaki kredileri, yani bankacılık sektörü kredi portföyünün %50’si yeniden yapılandırılmıştır (IFC, 2021:28; Abdigulov, 2020).

13 Kasım 2020 tarihli KC Hükümeti Kararnamesi ile 1 Ekim 2020’ye kadar sağlanan ve tutarı 100000 soma kadar olan krediler için tahakkuk edilen faizlerin KC Hükümeti tarafından karşılanması ilan edilmiştir. Bu imkandan yararlanan 390340 vatandaşın kredileri için bankalarca tahakkuk ettirilen faizlerin KC Hükümeti tarafından ödenmesi için 734 milyon som tutarında devlet bütçesinden ödenek ayrılmıştır. (Abdigulov, 2021).

COVID-19 krizinin diğer bir önemli olumsuz etkisi ticari bankaların karlılığındaki azalmadır. Sermaye ve varlık karlılık oranlarındaki azalma esas olarak sorunlu kredilerdeki artışlar sonucunda faiz gelirlerindeki azalmalardan kaynaklanmıştır. Bunun yanı sıra pandemi ile ilgili sınırlama ve kısıtlar sonucunda iktisadi faaliyetlerin hacmindeki daralmalar faiz dışı gelirlerdeki azalmalara neden olmuştur. Kırgızistan bankacılık sektörü karlılık oranları değerlendirildiğinde 2014-2016’da da Rusya ekonomisi ile ilgili istikrarsızlıkların daha şiddetli olduğu Şekil 3.’ten gözlemlenebilir. COVID-19 salgın dönemindeki karlılık azalmalar ise 2008-2009 Dünya Finansal

Krizi ve 2010'daki siyasi istikrarsızlıkların etkisi ile kıyaslanabilir düzeydedir. Tablo 1.'de sunulan çeyrek veriler incelendiğinde ise önemli karlılık azalmalarının 2020Q4 ve 2021Q1 dönemlerinde olduğu görülmektedir. Bu da 2021Q3 dönemindeki vaka sayısındaki artışların olumsuz etkisinin bankaların finansal raporlarında izleyen dönemlerde yansıtılmasının bir sonucudur. Bu çalışma sırasında vaka sayısının artış gösterdiği Haziran 2021 verilerine ulaşılamamıştır. Dolayısıyla analizde 2021Q2 verilerinin kullanılması durumun farklı izah edilmesine sebep olabilir.

Piyasa risklerinden faiz oranı riski likidite sağlama ile gerçekleştirilen devlet yardımlarının artması ile piyasa faiz oranlarında azalma eğilimi yaşanmıştır. Bu da müşteriler arasında eski kredileri yeni kredilerle değiştirme eğilimi yaratmıştır. Bilançolarında sabit faiz oranları uygulanan mevduat ve diğer yükümlülükler ile ilgili faiz giderlerindeki göreceli artış da söz konusudur. Bunun yanı sıra sorunlu kredilerdeki artışlar, bankaların kredi müşterilerine kredilerini yeniden yapılandırma, anapara ve faiz ödemelerini erteleme imkanlarının sağlanması bankaların faiz gelirlerindeki azalmalara neden olmuştur.

Literatürdeki çalışmalarda COVID-19 krizinin etkileri II. Dünya Savaşı, küresel finans krizi, veya doğal afetler ile kıyaslanmaktadır. Bu krizde uygulanan sınırlama ve kısıtların sonucunda hem tüketim hem de üretimde aksamalar veya hatta durmalar neticesinde ortaya çıkan iktisadi daralma söz konusudur. Bu daralma bankacılık sektöründe esas olarak orta vadede varlıkların kalitesindeki bozulmalar, likidite kıtlığı, sermaye yıpranması şeklinde ortaya çıkacaktır.

Tablo 1.'de 2019-2021 döneminde Kırgızistan'da COVID-19 vaka sayıları ve bankacılık sektörü bazı temel göstergeleri çeyreklere göre düzenlenmiş veriler bulunmaktadır. Tablodan 2020Q3'te vaka sayısındaki artışlar ile bankacılık sektörü temel göstergelerindeki değişimler izlenebilmektedir. Sorunlu kredilerdeki artışlar ile kaldıraç ve sermaye yeterlik oranlarındaki azalmaların 2020Q3'ten başladığı fark edilebilir.

Yıl/Çeyrek	2019				2020				2021	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	31/05
Vaka sayısı (bin kişi)					0.11	5.19	41.37	34.37	7.34	16.36
ROA	0.72	0.91	1.04	1.25	1.35	1.25	1.18	0.86	0.87	1.08
ROE	4.44	5.56	6.37	7.72	8.42	7.79	7.51	5.54	5.54	6.92
Sorunlu krediler/TK	7.89	7.78	8.35	8.00	8.35	8.60	9.66	10.53	11.20	11.14
Kaldıraç Oranı	17.16	17.96	17.17	17.48	17.01	17.25	16.69	16.18	16.84	16.16
Tier 1 Sermaye Oranı	22.36	22.75	20.23	20.11	23.11	23.31	22.35	21.62	21.34	19.96
Sermaye Yeterlik Oranı	24.73	25.52	23.36	23.98	25.06	25.65	25.16	24.89	22.93	21.76
Likidite oranı	68.28	64.76	64.11	63.96	67.03	63.17	66.22	64.87	65.52	60.56

Tablo 1. Kırgızistan Bankacılık Sektörü Bazı Temel Göstergeleri, Kaynak: KCBM (2021b)

Kırgızistan'da uygulanan gereksinimlere göre sermaye yeterlik oranı %12 olması gerekirken incelenen çeyrek dönemlerde en az %21 düzeyinde olduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile bankacılık sektörü istikrarsızlıktan ortaya çıkabilecek kayıp ve zararları karşılayabilecek sermayeye sahip olmaya devam etmektedir. Pandemi nedeniyle %45'ten %30'e indirilmiş olan ihtiyati likidite oranı bankalarca en az %60 düzeyinde karşılanmıştır. İhtiyati düzenleme gereksinimlerine göre bankacılık sektörünün yeterli likiditeye sahip olduğu söylenebilir.

2020Q3'deki likidite oranının yüksek olmasını bankaların yüksek risk ve belirsizlik beklentileri ile bağlantılı olduğuyla açıklanabilir. İzleyen çeyreklerdeki likiditenin azalma eğilimi de sorunlu kredilerdeki artışların sonucudur. Likidite düzeyinin yüksek olması bankacılık sektörünün operasyonel risklere karşı dayanıklı kalmasını sağlamıştır (KCMB, 2021a:56).

COVID-19 krizi Kırgızistan bankacılık sektöründe likidite kıtlığı ve sermaye yetersizliği şeklinde büyük bir sorun yaratmamıştır. Bunun sebebi de kriz öncesinde bankacılık sektörü likiditesinin ve sermayesinin yüksekliğidir. Mevcut ihtiyati düzenlemeler bankacılık risklerini ve faaliyetini farklı yönlerden sınırlandırmak için yapılmıştır. Bu yasal düzenlemeler COVID-19 krizi şartlarına göre değiştirilmiştir (WB, 2021). Bazı Basel III şartları, özellikle sermaye ve likidite gereksinimlerine uygun tarzda yumuşatılmıştır. Bunun sonucunda bankalar sermayesine oranla daha fazla kredi sağlayabilir hale gelmiştir (KCMB, 2021a:56). Ayrıca bankacılık sisteminde çalışanlar arasında koronavirüsün yayılma riskini en aza indirmek amacı ile ticari bankaların denetimleri geçici olarak askıya alınmış, aynı zamanda bankacılık faaliyeti ile ilgili diğer şartların yumuşatılması da ön plana çıkarılmıştır (WB, 2021). Bu tür düzenlemelerin amacı ekonomiyi krizden çıkarmada bankacılık sektörünün katkısını arttırmak ve desteklemektir.

3.3 Operasyonel Riskler, Ödeme Sistemi ve Dijitalleşmede Hızlanma

Bankacılık faaliyetlerinde bazı süreçlerin olumsuz bazılarının da olumlu etkilendiği görülmektedir. COVID-19 ile ilgili sınırlamaların başlaması ile finansal sektör ödemeler sisteminde operasyonel riskler artmıştır. Özellikle siyasi kriz sırasında ulusal ve sınır ötesi ödemelerin geçici olarak askıya alınması nedeniyle Ekim 2020'de yüksek düzeyde operasyonel risk kaydedilmiştir (KCMB, 2021a:56).

Karantina şartlarında yüz yüze temasların azaltılması amacıyla dijitalleşme zaruret haline gelmiştir. Banka müşterilerinin ihtiyaç ve taleplerinin karşılanmasına yönelik dijital bankacılık ürün ve hizmetlerin sunumu geliştirilmesi daha fazla önem kazanmıştır (Shankar & Rishi, 2020; Lukovic, 2021). Kırgızistan'da da COVID-19 ile ilgili kısıt ve sınırlandırmaların uygulanması ile müşteri hizmetlerinin uzaktan sunumu tercih edilmiştir. Pandemi sürecinde bankaların yeni müşteri edinme ve eski müşterilerini koruma gayreti bu yöndeki girişimlerin daha hızlı gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Pandemi sürecinin bankacılık sektörü dahil tüm sektörlerde dijital dönüşümü hızlandırdığı söylenebilir (Beybur ve Çetinkaya, 2020; Wu ve Olson, 2020).

Kırgızistan bankacılık sektörünün dijitalleşme konusu son yıllardaki başlıca gündemlerden biriydi. Fakat pandemi koşullarında bankacılık hizmetlerinin ve ürünlerinin dijital ortamda sunulabilmesi ile ilgili bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bankacılık sektöründeki bu sorunların başında uzun vadeli finansman kaynağının kıtlığı, finansal ve dijital okuryazarlık, siber güvenlik ve internet erişimi gibi zorluklar gelmekte idi (KC BTIDK, 2017:56). Pandemi döneminde de mevcut dijital altyapının geliştirilmesi ile pandeminin olumsuz sonuçları azaltılmaya çalışılmıştır.

Bankacılık ürün ve hizmetlerinin dijital ortamda sunulması yeni teknolojilerin uygulamaya konulması, siber güvenliğin sağlanması ile ilgili büyük hacimli yatırımlar yapılmasını gerektirmektedir. (Beybur ve Çetinkaya, 2020). Bu tür yatırımları yapmak için Kırgızistan'daki çoğu bankanın yeterli uzun vadeli finansal kaynaklara sahip olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı pandemi öncesi dönemde bu tür projeler yetersiz ölçüde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte bankacılık sektörünün dijitalleşme açısından diğer sektörlerle göre pandemi şartlarına daha hazırlıklı olan bir sektör olduğu söylenebilir (KC BTIDK, 2017).

Pandemi öncesi dönemde ülke nüfusunun önemli bir kısmı mobil bankacılık, internet bankacılığı ve dijital cüzdan gibi dijital bankacılık ürünlerini kullanmamıştır. Uzaktan bankacılık ürünleri ve işlemleri ile önceden tecrübe yaşamamış banka müşteri sayısındaki ve başvurularındaki artışlar ile ilgili "ilk kez kullanıcı" sorunu söz konusudur (McKinsey, 2021; Deloitte, 2021). Yani COVID-19 krizinin özellikleri dolayısıyla iktisadi birimlerin ve banka müşterilerinin önceden karşılaşmadığı sorunlar ile karşılaşmış olması Çağrı merkezlerindeki yoğunluklara neden olmuştur. Pandemi döneminde ilk kez veya daha sık kullanmaya başlayan yeni ve mevcut müşterilerine danışmanlık hizmetlerinin bankalar tarafından daha büyük hacimde gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Bu şartlarda işlemlerin sağlam yapılması ile ilgili operasyonel riskler artmıştır.

Dijital bankacılık ürünlerinin daha yoğun kullanılmaya başladığı pandemi döneminde bu sorunun hızlı çözümü ve düzenlenmesi elzem hale gelmiştir. Dijital bankacılık ürünlerinin sunulmasındaki önemli aşama kimlik testi ve doğrulama işlemleridir. Bu işlemlerin uzaktan yapılması durumu kendinde daha fazla operasyonel riskleri barındırmaktadır. Bu safhada müşterilerin sahtekarlığa ve aldatıcı işlemlere karşı korunması bağlamında uzaktan kimlik doğrulama da önemli hale gelmiştir. Bireylerin bankalar tarafından müşterilerin uzaktan kimlik tespiti ve doğrulanması prosedürünü düzenleyen KCMB'nın 13.05.2020 tarihli Kararı yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bu karar online bankacılık işlemlerinde kimlik tespiti ve doğrulanması ile ilgili operasyonel ve diğer risklerin yönetimine yönelik hükümleri içermektedir.

4 Sonuç

Pandemi başladığında pandeminin etkisinin ne kadar süreceği konusunda dünya genelinde siyasi, sosyal, akademik çevrelerden farklı sesler yükselmiş tıp dünyası bile bu konuda beşerin endişelerini yatıştırıp teskin edecek bir konsensüs sağlayamamıştır.

Pandeminin ilk aylarında bazı iktisadi birimlerce krizin etkilerinin kısa vadeli olacağı algılanmış, fakat 2020 yılının ikinci yarısından itibaren COVID-19 krizinin uzun vadeli olacağı görüşü hakimiyet kazanmaya başlamıştır. Bu görüşün ağırlık kazanması dünya genelinde bütün ülke ve hükümetleri ekonomik ve sosyal kısıtları aşma konusunda önlemler almaya zorlamıştır. Bu bağlamda hükümetler bütçe imkanlarının elverdiği ölçüde yardım programları başlatmışlar, yardımların pandemi sürecinde devam edeceği izlenimi yaratmışlardır.

Önceki kriz dönemlerinde devlet yardımlarının bankacılık sektörü kanalı üzerinden sağlanmasının daha etkin olduğu görülmüştür. İktisadi şokların ve krizlerin olumsuz etkilerinin bankacılık sektörüne absorbe edilerek toparlanması çoğu ülkelerde tercih edilmektedir (Er, 2011). Devlet yardımlarının bankacılık sektörü üzerinden likidite sağlama yoluyla gerçekleştirildiği ve bu bakımdan bankaların önemli rol üstlendiği görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında bankacılık sistemi kriz önlemlerinin temel araçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Covid-19 salgınının Kırgızistan Bankacılık Sektörü üzerindeki etkisi incelenmiş, Kırgızistan bankacılık sektörüne ait finansal ve iktisadi göstergeleri kapsayan veri seti kullanılarak, kriz öncesi dönemle kriz dönemi mukayeseli olarak tahlil edilmiştir.

Bu amaç doğrultusunda pandeminin etkileri farklı istatistiki göstergelerin ışığında incelenmiş, makro ekonomik sektörel veriler kullanılarak, sektörde yapılan yasal düzenlemeler mercek altına alınmıştır.

Çalışmamızda Covid-19 salgınının Kırgızistan bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkisinin Küresel Finansal Krizi ve 1998 Rusya ekonomik krizine benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Kırgızistan'da likidite düzeyinin yüksek olması bankacılık sektörünün operasyonel risklere karşı dayanıklı kalmasını sağlamıştır.

Pandeminin bankacılık sektörü göstergelerini en şiddetli etkilediği dönem 2020'nin 3.çeyreğine denk gelmektedir. Vaka sayısındaki artışlar risk ve belirsizliğin artmasına neden olmuştur.

Pandeminin bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkisi esas olarak kredi riskindeki ve sorunlu kredilerdeki artışlar şeklinde olmuştur. Bunun dışında sermaye yapısı, likidite, döviz kuru, faiz oranı ve operasyonel risklerde artışlar söz konusudur. Bu risklerin ve COVID-19 salgınının bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkilerini azaltılmasına yönelik KCMB ve KC Hükümeti tarafından düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Pandemi şartları ile banka müşterilerinin dijital ortama çıkarılması ile bankalara bu ortamda yeni müşteri edinme imkanı artmıştır. Dolayısıyla dijital bankacılık kanalları olarak bilinen internet bankacılığı, mobil bankacılık, ATM ve POS cihazlarının kullanımının genişletilmesi önem kazanmıştır.

Кынакча

- Abdıgulov (2021). Как банки пережили пандемию. Итоги финансового года в большом интервью с Толкунбеком Абдыгуловым. Erişim tarihi: 07.07.2021, <https://economist.kg/novosti/2021/06/22/kak-banki-perezchili-pandemiju-itogi-finansovogo-goda-v-bolshom-intervju-s-tolkunbekom-abdygulovym/>
- Abdıgulov, T. (2020). Экономическая неделя Кыргызстана - 24-29.08.2020, Erişim tarihi: 07.07.2021, <http://kabar.kg/news/ekonomicheskaja-nedelia-kyrgyzstana-24-29.08.2020/>
- Almeida, H. (2021). Liquidity Management During the Covid-19 Pandemic. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*, 50(1), 7-24.
- Alvarez, H. (2015). Research Report on Kyrgyzstan. Rating-Agentur Expert RA GmbH, (erişim tarihi: 11.03.2021, http://raexpert.eu/reports/Research_report_Kyrgyzstan_28.08.2015.pdf)
- Beybur, M., & Çetinkaya, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye’de Dijital Bankacılık Ürün ve Hizmetlerinin Kullanımı Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 148-163.
- Cheng, H., Lu, Y. C., ve Mukashev, U. (2013). Productivity of the banking sector: A case study in Kyrgyz Republic. In *Innovative Computing Technology (INTECH)*, 2013 Third International Conference on, IEEE, pp. 173-180
- Dabrowski, M. (2015a). It's not just Russia: Currency crisis in the Commonwealth of independent states (No. 869). *Bruegel Policy Contribution*, Issue 2015 /01
- Deloitte (2021). COVID-19 boosts digitalisation of retail banking. Erişim tarihi: 28.06.2021, <https://www2.deloitte.com/ch/en/pages/financial-services/articles/corona-krise-digitalisierungsschub-im-retailbanking.html>
- Demmou, L., Franco, G., Calligaris, S., & Dlugosch, D. (2021). Liquidity shortfalls during the COVID-19 outbreak: Assessment and policy responses.
- Er, S. (2011). Finansal krizleri önleme aracı olarak finansal sektörün regülasyonu, mortgage krizi ve türkiye. *Maliye Dergisi*, (160), 307-327.
- Golodniuk, I. (2005). Financial systems and financial reforms in CIS countries. *CASE Network Studies and Analyses*, (306).
- Ilimbek uulu, T. (2014). Competition In The Kyrgyz Banking Industry: Empirical Study Based On Panzar And Rosse Model., A Thesis Presented to the MA Programme of the OSCE Academy in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Economic Governance and Development
- International Finance Corporation (IFC) (May, 2021). Creating Markets in The Kyrgyz Republic: Country Private Sector Diagnostic. Unleashing the private sector to rebuild development success. Erişim tarihi: 07.07.2021, https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/cpsd-kyrgyz-republic
- Jenish, N., & Kyrgyzbaeva, A. (2012). On the Possibility of Inflation Targeting in Kyrgyzstan. University of Central Asia–Institute of Public Policy and Administration (IPPA) Working Paper, (8).
- KCMB Kararları (2021). <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=2145&lang=RUS>
- Kerimkulova, D., Nazekova, M., Sovetbekova, A., Muravskiy, O., & Krasovska, G. (2021). Assessment of the impact of bank lending on business entities' performance using structural equation modeling. *Banks and Bank Systems*, 68-77.
- Kırgız Cumhuriyeti Bilgi Teknolojileri ve İletişim Devlet Komitesi (KC BTİDK) (2017). Обзор потенциала Кыргызской Республики в области кибербезопасности. Erişim tarihi: 28.06.2021, http://www.ict.gov.kg/uploads/ckfinder/files/Cybersecurity_Ru_Nov2_FINAL.pdf

- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (2021). 2020 yılında Kırgız Cumhuriyeti ekonomisinin finans sektöründeki işletmelerin faaliyetlerinin temel göstergeleri. İstatistik Bülteni, Bişkek
- Kulińska-Sadłocha, E., Marcinkowska, M., & Szambelańczyk, J. (2020). The impact of pandemic risk on the activity of banks based on the Polish banking sector in the face of COVID-19. *Bezpieczny Bank*, (2 (79)), 31-59.
- Lukovic, V. (2021). Online Banking and Information Technology During the Covid-19 Pandemic: Between the Need and the Ability (No. 5778). EasyChair.
- Mamitov (2021). За и против отчета Нацбанка КР перед Президентом. (08.02.2021), Erişim tarihi: 08.07.2021, <https://elkel.org/articles/za-i-protiv-otchyota-nacbanka-kr>
- Mckinsey (2020). Remaking banking customer experience in response to coronavirus. Erişim tarihi: 28.06.2021, <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/remaking-banking-customer-experience-in-response-to-coronavirus#>
- Mitra, P. K. (2010). The Impact of Global Financial Crisis and Policy Responses The Caucasus, Central Asia and Mongolia. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 2(2), 189-230.
- Mogilevskii, R. (2019). Kyrgyzstan and the Belt and Road Initiative. University of Central Asia–Institute of Public Policy and Administration (IPPA) Working Paper, (50).
- Monaghan, A. (2020). Russian Grand Strategy and the COVID crisis. NATO Defense College.
- NBKR (2021). Bulletin of the National Bank of the Kyrgyz Republic.
- NBKR (2021a). Financial Sector Stability Report of the Kyrgyz Republic for 2020.
- NBKR (2021b). Major indices of the banking sector. Erişim tarihi: 06.07.2021, <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=1482&lang=ENG>
- Ruziev, K., & Majidov, T. (2013). Differing effects of the global financial crisis on the Central Asian countries: Kazakhstan, the Kyrgyz republic and Uzbekistan. *Europe-Asia Studies*, 65(4), 682-716.
- Shankar, A., & Rishi, B. (2020). Convenience matter in mobile banking adoption intention? *Australasian Marketing Journal (AMJ)*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2020.06.008>
- Stanová, B. (2021). Non-Performing Loans Forbearance–Impact of COVID-19 Measures (Case of Slovakia). *Finančné Trhy*, 1
- Teodoru, I. R., & Blancher, N. R. (2020). What Drives Bank Lending Spreads and Collateral Requirements in the Kyrgyz Republic. IMF Working Papers, 2020(186).
- The U.S. Energy Information Administration (EIA) (2021). Europe Brent Spot Prices FOB (Dollars per Barrel). Erişim tarihi: 06/07/2021, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/rbrteM.htm>
- The United Nations (2021). Kyrgyzstan: COVID Country profile. Last update: 23 March 2021 UThe Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), Erişim tarihi: 08.07.2021, https://www.unescap.org/sites/default/d8files/2021-03/Kyrgyzstan_COVID%20Country%20profile%20230321.pdf
- Tovar-García, E. D., & Kozubekova, R. (2016). The Third Pillar of the Basel Accord: Evidence of borrower discipline in the Kyrgyz banking system. *Journal of Eurasian Studies*, 7(2), 195-204.
- UNDP-ADB (2021). COVID-19 in the Kyrgyz Republic: Socioeconomic and Vulnerability Impact Assessment and Policy Response, August 2020, Erişim tarihi: 08.07.2021, <https://www.adb.org/documents/covid-19-kyrgyz-republic-socioeconomic-vulnerability-impact>
- Vorobey, Y. (2015). Commercial banking in Kyrgyzstan. *Central Asia Economic Papers*, 13, 1-9.
- World Bank (2021). Kyrgyz Republic's macroeconomic Macro poverty outlook. Erişim tarihi: 11.07.2021, <https://pubdocs.worldbank.org/en/189651492011105317/mpo-kgz.pdf>
- Wu, D. D., & Olson, D. L. (2020). The effect of COVID-19 on the banking sector. In *Pandemic Risk Management in Operations and Finance* (pp. 89-99). Springer, Cham.